

The Political and Legal Effects of Iran's Membership in the Shanghai Cooperation Organization on Diplomatic Relations with Neighboring Countries

Hamid Reza Norozian^{1*}, Hosein Norozian², Sahel Karami³

¹ Ph.D. Graduated in Law, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

² Ph.D. Candidate in Law, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

³ Ms Graduated in Law, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

Review History:

Received: Apr. 30, 2024

Revised: Jun. 23, 2024

Accepted: Sep. 08, 2024

Available Online: Sep. 21, 2024

Keywords:

Islamic Republic of Iran

Shanghai Cooperation Organization

Iran

Russia

China

ABSTRACT: The Shanghai Cooperation Organization (SCO) is the largest and most populous comprehensive regional cooperation organization in the world, covering about half of the world's population, and not only has a large consumer market, but also rich natural resources and strong productivity. And as one of the important platforms for the implementation of the Green Belt and Road Initiative, this is an important opportunity for the Shanghai Cooperation Organization to actively participate in global governance and contribute to building a community of global life. With the beginning of the process of entering Iran as a new member, the question of this research is that according to the areas of cooperation and goals of the Shanghai Organization, what political and legal effects will Iran's permanent membership in the Shanghai Cooperation Organization have on Iran's diplomatic relations with neighboring countries. The findings of the current research indicate that Iran's membership in the Shanghai Cooperation Organization has extensive political and legal effects on diplomatic relations with neighboring countries. This membership can strengthen Iran's relations with neighboring countries and expand opportunities for political, security and economic cooperation. On the other hand, this membership may cause some countries to worry about strengthening Iran's influence in the region

*Corresponding author's email: h.norozian1366@gmail.com

تأثیرات سیاسی و حقوقی عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای بر روابط دیپلماتیک با کشورهای همسایه

حمیدرضا نوروزیان^{۱*}، حسین نوروزیان^۲، ساحل کرمی^۳

۱. دانش‌آموخته‌ی دکتری، گروه حقوق، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

۲. دانشجوی دکتری، گروه حقوق، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، گروه حقوق، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

تاریخچه داوری:

دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۱

بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۰۳

پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۸

ارائه آنلاین: ۱۴۰۳/۰۶/۳۱

کلمات کلیدی:

جمهوری اسلامی ایران

سازمان همکاری‌های شانگهای

ایران

روسیه

چین

خلاصه: سازمان همکاری شانگهای گسترده‌ترین و پرجمعیت‌ترین سازمان همکاری منطقه‌ای جامع در جهان است که حدود نیمی از جمعیت جهان را پوشش می‌دهد و نه تنها بازار مصرف بزرگی دارد، بلکه دارای منابع طبیعی غنی و بهره‌وری قوی است و به عنوان یکی از بسترهای مهم برای اجرای طرح کمربند و جاده سبز، این فرصت مهم را برای سازمان همکاری شانگهای به دنبال دارد تا فعالانه در حکمرانی جهانی مشارکت کند و در ساختن جامعه‌ای از زندگی جهانی حضور خود را اعلام نماید. پس از ورود جمهوری اسلامی ایران به عنوان عضو جدید سوالی که مطرح می‌شود آن است که با توجه به حوزه‌های همکاری و اهداف سازمان شانگهای عضویت دائم جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای چه تأثیرات سیاسی و حقوقی بر روابط دیپلماتیک ایران با کشورهای همسایه به وجود خواهد آورد؟ یافته‌های پژوهش حاضر که به روش تحلیلی - توصیفی فراهم گردیده است حاکی از آن می‌باشد که عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای اثرات سیاسی و حقوقی گسترده‌ای بر روابط دیپلماتیک با کشورهای همسایه دارد. این عضویت می‌تواند روابط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای همسایه را تقویت کرده و فرصت‌های همکاری‌های سیاسی، امنیتی و اقتصادی را گسترش دهد. از سوی دیگر حضور کشور ما در این سازمان ممکن است باعث نگرانی برخی دولت‌ها از تقویت نفوذ ایران در منطقه شود. همچنین این عضویت می‌تواند زمینه ساز همکاری‌های اقتصادی و تجاری ایران و کشورهای همسایه باشد و موجب گسترش تجارت و توسعه اقتصادی منطقه شود. از سوی دیگر، ممکن است برخی از کشورهای همسایه نگرانی‌هایی از این عضویت داشته باشند و این موضوع می‌تواند منجر به تحولات منفی در روابط دیپلماتیک در منطقه شود.

۱- مقدمه

مختلف جهان دارد. در کنار مزایای آشکاری که این فرآیندها به ارمغان می‌آورند، ویژگی‌های منفی آن‌ها نیز آشکارتر می‌شود. کانون‌های تنش دیگر نه تنها ماهیت محلی دارند، بلکه نفوذ بسیار فراتر از منطقه خاص خود دارند. تعمیق روابط تجاری و اقتصادی و وابستگی متقابل بازارهای سرمایه تأثیر متقابلی بر پویایی فرآیندهای اقتصادی در مناطق مختلف جهان دارد (آلیمو، ۲۰۱۸).

منطقه‌ای شدن، فرآیند مستمر ایجاد اشکال کیفی جدید تعامل بین دولت‌های متشکل از مناطق کلان جهان، به عنوان یکی دیگر از روندهای اساسی در توسعه نظم جهانی ظاهر شده‌است. کشورهای بیشتری در تلاشند تا سیستمی از روابط پایدار با همسایگان خود شکل دهند و از این طریق پتانسیل خود را تقویت کنند و در عین حال حل مشکلات منطقه‌ای را نیز تسهیل کنند. چنین منطقه‌ای‌سازی به‌طور فزاینده‌ای شکل‌های متنوعی به خود گرفته است، از جمله نمونه‌های کلاسیک ادغام منطقه‌ای که شامل

نظام مدرن روابط بین‌الملل با گذر از مرحله تحول عمیق و توسعه دردناک تکاملی در وضعیت عدم تعادل باقی می‌ماند. جهانی شدن در دهه‌های اخیر به عنوان روند اصلی در روابط بین‌الملل مطرح شده‌است و همچنان به تعمیق درهم تنیدگی روابط بین کشورها و مناطق جهان ادامه می‌دهد. توسعه سریع فناوری‌های مدرن در حوزه‌های حمل‌ونقل، ارتباطات، و تحویل و انتقال اطلاعات، به ایجاد جامعه جهانی منسجم از دولت‌ها کمک می‌کند که از جمله با چالش‌های مشترک توسعه، متحد شده‌اند. در کنار مزایای آشکاری که این فرآیندها به ارمغان می‌آورند، ویژگی‌های منفی آن‌ها نیز آشکارتر می‌شود. کانون‌های تنش دیگر نه تنها ماهیت محلی دارند، بلکه نفوذ بسیار فراتر از منطقه خاص خود دارند. تعمیق روابط تجاری و اقتصادی و وابستگی متقابل بازارهای سرمایه تأثیر متقابلی بر پویایی فرآیندهای اقتصادی در مناطق

* نویسنده عهده‌دار مکاتبات: h.norozian1366@gmail.com

قرن گذشته برای استثمار قدرت‌های جهانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است و از این‌رو این تلاش قدرت‌های مداخله‌گر خارجی بر این است که مانع از ظهور یک قدرت بومی مؤثر منطقه‌ای در معادلات این منطقه می‌شوند. رویارویی قدرت‌های بزرگ با دولت‌های مصدق و جمال عبدالناصر و انقلاب اسلامی ایران را می‌توان در این چارچوب تحلیل کرد (کوشکی و حسینی، ۱۳۹۶، ص ۵).

امروزه سازمان همکاری شانگهای تاکید می‌کند که این سازمان تهدید خارجی خاصی با قدرتی مخالف غرب و آمریکا محسوب نمی‌شود و برای حفظ امنیت داخلی اعضای خود و یکپارچگی اقتصادی منطقه تاسیس شده‌است. اما از دیدگاه بسیاری از تحلیلگران و محققان غربی، شانگهای به عنوان یک بلوک ضدغربی و ضد آمریکایی یا ابزار ضدغربی دو کشور روسیه و چین برای دستیابی به موازنه با قدرت ایالات متحده آمریکا در منطقه آسیا و اقیانوسیه محسوب می‌شود.

در این پژوهش به تأثیرات سیاسی و حقوقی عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای بر روابط دیپلماتیک با کشورهای همسایه پرداخته خواهد شد.

۲- پیشینه پژوهش

شهریاری و اطهری، ۱۴۰۲، پژوهشی با عنوان «امکان‌سنجی دلارزدایی در اقتصاد ایران بر اساس عضویت در سازمان همکاری شانگهای» انجام دادند. از دیدگاه ایشان وابستگی به دلار که از آن به دلاری شدن تعبیر می‌شود، مشکلات زیادی را برای کشورهای جهان به وجود آورده‌است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به کاهش ارزش پول ملی و شوک‌های تورمی اشاره کرد. در مقابل چنین وضعیتی، روند دلاری شدن برای کاهش وابستگی به نوسانات این ارز و همچنین افزایش قدرت بانک‌های مرکزی مطرح شده‌است. یافته‌های پژوهش ایشان حاکی از آن است که قراردادهای همکاری اقتصادی کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای به همراه فرآیندهای مالی ایجاد شده توسط روسیه و چین قابلیت دلاری شدن مناسبی دارند و همچنین آغاز فعالیت رسمی ایران در سازمان شانگهای، علاوه بر فراهم آوردن زمینه افزایش مبادلات از نظر اقتصادی، با توجه به گسترش کشورهای همکار در سیستم‌های چین و روسیه، بستر مناسبی را برای دلاری شدن تجارت ایران نیز فراهم کرده است.

مرادی حقیقی، ۱۴۰۲، پژوهشی با عنوان «امکان همگرایی اقتصادی میان اعضای سازمان همکاری شانگهای و فرصت‌های پیش روی ایران» انجام داد.

استقرار سیستم‌های نظارتی فراملی، مدل‌های انعطاف‌پذیرتر همکاری در طیف وسیعی از زمینه‌ها است که با سرعت‌ها و سطوح مختلف پیش می‌رود، و مدل‌های ترکیبی جدید مشارکت. اهداف و مقاصد چنین مشارکت‌هایی در درجه اول با نیاز به پرداختن به مشکلات منطقه‌ای مبرم و با تمایل مشترک شرکت‌کنندگان برای گفتگو و جستجو برای رویکردهایی برای دستیابی به توسعه پایدار و سودمند متقابل در کل منطقه تعیین می‌شود (لئونوا، ۲۰۱۳ و لوکین، ۲۰۱۶).

در منطقه کلان اوراسیا، سازمان همکاری شانگهای یکی از برجسته‌ترین نمونه‌های این مدل ترکیبی یا ترکیبی جدید مشارکت منطقه‌ای بین‌دولتی است. سازمان همکاری شانگهای که در سال ۲۰۰۱ میلادی برای تحقق هدف تضمین امنیت و ثبات منطقه‌ای تأسیس شد، از آن زمان به مسیر تکاملی خود ادامه داده و به تدریج همکاری‌های چند جانبه را توسعه داده‌است. پویایی توسعه سازمان همکاری شانگهای عمدتاً به دلیل ضرورت حیاتی و توافقات چند جانبه و منافع ملی مشترک کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای است. سازمان همکاری شانگهای به دنبال دستیابی به سطح هدف خاصی از تعامل نیست، بلکه به طور سیستماتیک در مسیر یافتن مخرج مشترک در حل مشکلات منطقه‌ای مهم حرکت می‌کند. یک چیز واضح است - سازمان همکاری شانگهای دارای پتانسیل عظیمی در هر یک از تعدادی از پارامترهای منحصربه‌فرد است و جستجوی مداوم برای فرصت‌های جدید جهت توسعه بیشتر آن را تعیین می‌کند. با این حال، سازمان همکاری شانگهای نسبتاً جوان است و همان‌طور که تاریخ سایر انجمن‌های بین‌المللی نشان می‌دهد، نشانه‌ها و مشکلات هر سازمان جوان و در حال رشد را نشان می‌دهد (علیموف، ۲۰۱۸، ص ۱۰).

جامعه کارشناسان اغلب نسبت به سطح همکاری بین کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای ابراز تردید می‌کنند و اغلب ادعا می‌کنند که سازمان شانگهای چیزی جز یک باشگاه برای سران مختلف کشورها یا کنفرانسی است که میزبان جلسات سالانه آن‌هاست که هیچ هدف خاصی را دنبال نمی‌کند (آریس، ۲۰۱۸، ص ۲۲).

ظهور قدرت مؤثر منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در دهه اخیر واقعیتی است که اکثر تحلیلگران و سیاستمداران بر آن توافق دارند. در واقع این قدرت توانایی عمل و اعمال نفوذ در موضوعات مختلف از افغانستان و عراق گرفته تا سوریه، لبنان و فلسطین را دارد. در بحث پایداری قدرت ایران مشکلات و مسائلی وجود دارد. غرب آسیا به عنوان یکی از چهار منطقه اصلی جهان (همراه با اقیانوس اطلس، اوراسیا مرکزی و اقیانوس آرام) در

(هاوو و همکاران، ۲۰۲۳، ص ۱۱).

در کمتر از دو دهه، سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک سازمان منطقه‌ای کلیدی در فضای اوراسیا ظاهر شد. این کشور بیش از شصت درصد از زمین اوراسیا، بیش از چهل درصد از جمعیت جهان، و تقریباً یک چهارم از تولید ناخالص داخلی جهان را تشکیل می‌دهد.

این سازمان زمینه‌های همکاری خود را از امنیتی تا اقتصادی و تقویت روابط با سایر کشورها گسترش داده‌است، به‌طوری‌که هم‌اکنون چین، هند، قزاقستان، قرقیزستان، پاکستان، روسیه، تاجیکستان و ازبکستان اعضای این سازمان هستند. آن‌ها اعضای دائم ایران هستند. در سازمان همکاری شانگهای یکی از مهم‌ترین اتفاقات سیاست خارجی ایران پس از توافق جامع مشارکت راهبردی با چین بود که پس از ۱۵ سال تلاش سرانجام ایران به عضویت دائمی این سازمان درآمد.

در واقع عامل اصلی ایجاد سازمان همکاری شانگهای را باید تلاش برای حل چالش‌های امنیتی کشورهای تازه استقلال یافته پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی دانست، آن‌هم در شرایطی که این کشورها پس از استقلال متوجه شدند که نمی‌توانند به صورت یکجانبه به مبارزه با گسترش سازمان‌ها و فعالیت‌های تروریستی و فعالیت گروه‌های جدایی طلب بپردازند. به همین دلیل به چندجانبه‌گرایی و ایجاد سازمان همکاری شانگهای روی آوردند.

بر این اساس، اهداف سازمان همکاری شانگهای بر کار جمعی علیه سه محور تروریسم گروه‌های تجزیه طلب و افراط‌گرایی و مبارزه با گروه‌های تروریستی مانند القاعده و گروه‌های وابسته به طالبان متمرکز است. از سوی دیگر اعضای سازمان همکاری شانگهای معتقدند افزایش تعامل در این سازمان به بهبود و توسعه تجارت از طریق مرزهای ملی و منطقه‌ای کمک می‌کند و علاوه بر آن کشورهایی مانند چین و روسیه می‌توانند از این سازمان به عنوان ابزاری برای تعادل و رقابت با هژمونی آمریکا در مناطقی مانند شرق آسیا استفاده کنند. جدای از این، به گفته تحلیلگران، چین که ابتکار عمل در ایجاد و هدایت سازمان منطقه‌ای شانگهای را برعهده گرفته است، می‌خواهد نقش رهبری خود را در منطقه با هدف توسعه اقتصادی-اجتماعی تثبیت کند.

۳-۱- مبانی وجودی مدل همکاری سازمان همکاری شانگهای

بر اساس ایده‌های کلاسیک رئالیست‌های سیاسی در نظریه روابط بین‌الملل، مبارزه برای قدرت بین دولت‌ها بر اساس منافع ملی اجباری است (اسنایدر، ۲۰۰۴، ص ۵۵). این نظریه اغلب در عمل سیاسی صادق است، به‌ویژه زمانی که قدرتمندترین کشورها به طور فزاینده‌ای بر نهادهای

از دیدگاه ایشان سازمان همکاری‌های شانگهای در صورت رفع موانع تحریمی پیش روی ایران، فرصت‌هایی را در راستای اتحاد سیاسی و فراهم نمودن زمینه‌های برخورداری‌های اقتصادی برای کشور را فراهم خواهد کرد.

محب پور و همکاران، ۱۴۰۲، پژوهشی با عنوان «ظرفیت‌های اقتصادی سازمان همکاری شانگهای برای جمهوری اسلامی ایران» انجام دادند. از دیدگاه ایشان سازمان همکاری شانگهای از نظر بازار، تعداد جمعیت، اندازه‌های اقتصادی مطرح در جهان، میزان درآمد و نقش کشورهای عضو در تجارت بین‌المللی، فرصت‌های بی‌شماری برای اعضاء فراهم می‌آورد، که ایران با عضویت رسمی در این سازمان می‌تواند از فرصت‌های مذکور در راستای افزایش نقش‌اش در اقتصاد جهانی بهره مند شود.

نوآوری پژوهش حاضر از این جهت است که جنبه‌های کلی‌تر از تأثیرات عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای را بررسی می‌کند و برخلاف پژوهش‌های قبلی که به عنوان مثال تنها جنبه‌های اقتصادی یا سیاسی را بررسی می‌کردند پژوهش حاضر جنبه‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، امنیتی و ... را در برمی‌گیرد و تأثیرات این عضویت بر روابط با همسایگان را نیز بررسی خواهد نمود.

۳- تاریخچه سازمان شانگهای

ایجاد یک بلوک سیاسی جدید با محوریت غیرغربی، تلاش برای ایجاد دنیای چندقطبی و مقابله با هژمونی آمریکا، اعتمادسازی بین کشورها و تقویت همکاری‌های امنیتی، تأمین نیازهای اقتصادی و انرژی منجر به ایجاد سازمان شانگهای در سال ۲۰۰۱ شد.

سازمان همکاری شانگهای^۱ در ژوئن ۲۰۰۱ در شانگهای چین تأسیس شد که شامل ۹ کشور چین، هند، ایران، قزاقستان، قرقیزستان، پاکستان، روسیه، تاجیکستان و ازبکستان است. هدف سازمان همکاری شانگهای تقویت اعتماد متقابل و دوستی حسن همجواری بین کشورهای عضو، تشویق همکاری موثر بین کشورهای عضو در سیاست، اقتصاد، تجارت، فناوری، فرهنگ، آموزش، انرژی، حمل و نقل، گردشگری، حفاظت از محیط زیست و سایر زمینه‌ها است. برای حفظ و حراست از صلح، امنیت و ثبات منطقه‌ای و ارتقای استقرار نظم بین‌المللی سیاسی و اقتصادی جدید دموکراتیک، عادلانه و منطقی همکاری کنند. این سازمان که در اصل برای خدمت به امنیت منطقه تأسیس شده بود، همکاری خود را گسترش داده و زمینه‌های بیشتری مانند اقتصاد، فرهنگ، تجارت و حفاظت از محیط زیست را شامل می‌شود.

1. SCO

برای همه، نشانه این است که شرایط هنوز نرسیده است. با وجود این، تردیدی وجود ندارد که اوراسیا اکنون سیستمی برای تعامل منطقه‌ای بر اساس اصول و رویکردهای تدوین شده و مندرج در اسناد مشترک سازمان همکاری شانگهای دارد. (علیموف، ۲۰۱۸، ص ۳۳).

۳-۲- اهداف و اولویت‌های سازمان همکاری شانگهای

اساسنامه سازمان همکاری شانگهای دربردارنده مجموعه‌ای از اهداف مانند امنیت، ثبات، مبارزه با مواد مخدر و تروریسم همکاری‌های اقتصادی و تبادلات فرهنگی است (علی وند و خلیل پور رکن آبادی، ۱۳۹۰، ص ۱۷۴) اعضای سازمان همکاری شانگهای اهداف مشترکی دارند که در زیر به سه اولویت مهم این کشورها پرداخته شده‌است (لاکین، ۲۰۱۵).

۱- همکاری‌های امنیتی

از نقطه نظر امنیتی سخت، وظایف سازمان همکاری شانگهای در دهه گذشته به دلایل داخلی و خارجی به طور قابل توجهی تغییر کرده است. امنیت مرزی اگرچه کاملاً خارج از دستور کار این سازمان نیست، اما با تیره شدن روابط بین ایالات متحده و روسیه، ترس از تروریسم منطقه‌ای و جنایات فراملی و همچنین نگرانی‌های قدرت‌های بزرگ را تحت‌الشعاع قرار داده‌است. یکی از وظایف اولیه سازمان همکاری شانگهای، توسعه امنیت اوراسیا برای محافظت از اعضای خود در برابر تهدیدات امنیتی غیردولتی، ازجمله سازمان‌های تروریستی، از گروه‌های محلی در کشورهای عضو گرفته تا نهادهای جهانی‌تر مانند القاعده و بعداً دولت اسلامی بود. (داعش). ایجاد سازمان همکاری شانگهای همچنین خلاء امنیتی بالقوه ایجاد شده پس از سقوط اتحاد جماهیر شوروی را پر کرد، بدون اینکه روسیه یا چین نقشی کاملاً هژمونیک داشته باشند. با این حال، با وجود اظهارات متعدد مبنی بر حسن‌نیت متقابل و حمایت از توسعه سازمان همکاری شانگهای، تفاوت‌های قابل توجهی در درک وجود دارد (سلیمی و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۱۱۷).

۲- شکل‌دهی به رژیم اقتصادی

سازمان همکاری شانگهای همچنین توجه بیشتری به شکل دادن به رژیم اقتصادی داشته است. شکل دادن به رژیم اقتصادی در مقایسه با همکاری‌های امنیتی با مشکلات بیشتری روبرو بوده است. در سطح کلان و از منظر اقتصاد سیاسی، سازمان همکاری شانگهای رژیم حاکم بر اقتصاد سیاسی بین‌المللی پس از جنگ سرد را پذیرفته و آن را مبنای همکاری

گروه‌های منطقه‌ای فراملی تسلط یافته‌اند. اگرچه تصمیمات مهندسی شده توسط دولت مسلط اغلب در تضاد با منافع ملی سایر کشورهای عضو است، اما به عنوان تصمیمات جمعی در مقابل عموم قرار می‌گیرند. بنابراین، دولت‌های قدرتمندتر از مکانیسم‌هایی برای جبران دولت‌های ضعیف‌تر به عنوان راهی برای حفظ تعادل داخلی و اساساً ثبات بلندمدت سازمان استفاده می‌کنند. در این زمینه و علیرغم انتقادات از سوی جامعه کارشناسی، نمی‌توان پذیرفت که مدل همکاری سازمان همکاری شانگهای یک دستاورد فوق‌العاده مهم در عمل روابط بین‌الملل است. یکی از ویژگی‌های اساسی SCO این است که یکی از معدود سازمان‌های بین‌المللی چندمنظوره است که از ابتدا به عنوان یک مشارکت چندجانبه ساخته شده‌است. این مدل مشارکت جهانی در منشور سازمان همکاری شانگهای به‌عنوان یکی از ویژگی‌های اساسی انجمن بین‌المللی گنجانده شده‌است. تأکید بر این نکته مهم است که مشارکت در سازمان همکاری شانگهای با یک اتحاد سنتی متفاوت است. ائتلاف‌های نظامی-سیاسی دارای درجه بالایی از وابستگی متقابل سیاسی و همچنین جدایی هستند زیرا چنین اتحادیهایی معمولاً مستلزم آمادگی برای بسیج در مخالفت با شخص دیگری است. سازمان همکاری شانگهای یک نمونه کلاسیک از یکپارچگی اقتصادی نیست که در آن حداکثر وحدت با تفویض بخش قابل توجهی از اختیارات حاکمیتی به نهادهای بوروکراتیک فراملی حاصل شود. شفافیت و فقدان یک مخالف مشخص از ویژگی‌های جدایی‌ناپذیر مدل مشارکت سازمان همکاری شانگهای است. مدل اجماع تصمیم‌گیری سازمان همکاری شانگهای بر برابری مطلق همه شرکت‌کنندگان صرف‌نظر از پتانسیل یا فرصت‌هایشان تأکید می‌کند. سازمان همکاری شانگهای تنها زمانی تصمیم می‌گیرد که دیدگاه‌ها، نظرات و رویکردهای کشورهای عضو متبلور و متحد شود. بنابراین، منصفانه است که سازمان همکاری شانگهای را نمونه‌ای از یک سازمان مشارکت مبتنی بر اجماع در نظر بگیریم. به لطف این ویژگی‌های تعاملات درون سازمان همکاری شانگهای، نه تنها نمونه‌ای از نحوه همزیستی دولت‌ها با اندازه‌های مختلف، سطوح نفوذ، پارادایم‌های سازمانی و سنت‌های فرهنگی و ملی ارائه می‌کند، بلکه از نحوه ایجاد شرایط مطلوب برای ترکیب ملاحظات نیز مثالی ارائه می‌کند. با توجه به ماهیت چندجانبه مشارکت برابر در تصمیم‌گیری، جستجو برای راه حل‌های سودمند متقابل همیشه دشوار خواهد بود و مستلزم زمان و تلاش در میز مذاکره است. انعطاف‌پذیری مدل سازمان همکاری شانگهای به توانایی کشورهای عضو برای شناسایی نقاط یا مناطق منافع همگرا بستگی دارد. البته، این زمان می‌برد و اغلب، ناتوانی در رسیدن به یک تصمیم قابل قبول

اعضای خود قرار داده‌است.

به همین دلیل است که بیشتر همکاری‌های اقتصادی درون سازمان در نتیجه ابتکارات ارائه شده توسط کشورهای مختلف صورت گرفته است. هرچند از ابتدای تاسیس این سازمان ایده جریان آزاد کالا، نیروی کار و سرمایه عمدتاً از دولت چین و نمایندگان آن در جلسات این سازمان مطرح شده‌است، اما همواره با مخالفت فنی و سیاسی روسیه و برخی کشورهای آسیای میانه مواجه بوده است. از آنجایی که اعضای سازمان از نظر قدرت اقتصادی، نوع اقتصاد و سطح رقابت‌پذیری نامتعادل هستند، اکثر اعضای سستی سازمان از رقابت شدید با چین ناتوان هستند و می‌ترسند. به عبارت دیگر، دستاوردهای نسبی ناشی از جریان آزاد کالا، نیروی کار و سرمایه، مدل رفتاری آن‌ها را شکل می‌دهد. این کشورها عمدتاً صادرکننده مواد خام هستند و بازار آن‌ها به‌طور فزاینده‌ای در اختیار چین قرار گرفته‌است. ناتوانی این کشورها در رقابت با اقتصاد شکوفا و تهاجمی چین، زمینه مخالفت آن‌ها با آزادسازی تجارت را در قالب این سازمان فراهم کرده‌است.

بانک توسعه سازمان همکاری شانگهای یکی دیگر از ایده‌های مهم همگرایی اقتصادی در این سازمان است. ایده تشکیل این بانک سال‌هاست مطرح شده‌است. این ایده در نشست نخست وزیران این سازمان در سال ۲۰۱۶ تصویب شد، اما به دلیل مخالفت روسیه در اجلاس سران این سازمان در همان سال، به سرانجام نرسید. تاکنون رایزنی‌های چین و روسیه برای ایجاد این بانک حل نشده‌است. وی مدعی شد که نقش تعیین‌کننده روابط قدرت و نیز دستاوردهای نسبی در شکل‌گیری الگوی رفتاری کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای، زمینه را برای شکل‌گیری رژیم محدود همکاری امنیتی و اقتصادی فراهم کرده است، رژیمی که در حوزه امنیت مبارزه با تروریسم افراطی است. و تجزیه طلبی و در حوزه اقتصادی به تشکیل کنسرسیوم بین بانکی و ایجاد بسترهای همکاری گمرکی محدود شده‌است (سلیمی و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۱۱۸).

۳- همکاری در حوزه انرژی

سازمان همکاری شانگهای بزرگترین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان انرژی در جهان را گرد هم آورده‌است. لذا ایده شکل‌گیری همکاری‌های گسترده‌تر و نوعی همگرایی در این زمینه از همان ابتدا در سازمان مطرح شده‌است. برای اولین بار در سال ۲۰۰۵، روسیه ایده تشکیل باشگاه انرژی سازمان همکاری شانگهای را مطرح کرد، این ساختار در سال ۲۰۱۳ شکل گرفت، اما تاکنون نتیجه‌چندانی نداشته است.

از منظر ایده‌ای در قالب این باشگاه، دستیابی به بازار واحد انرژی یا شکل‌دادن به مدل جدیدی از تبادل انرژی و توسعه مشترک استراتژی انرژی اوراسیا مطرح شده‌است. باشگاه انرژی سازمان هنوز به عنوان یک ایده باقی‌مانده است، اما این همکاری‌ها به صورت دوجانبه و خارج از ساختار باشگاه انرژی سازمان صورت گرفته است. چین در تعامل دوجانبه با کشورهای صاحب انرژی در این سازمان موقعیت بهتری در مذاکره دارد و تمایلی به تغییر این وضعیت ندارد. عدم تمایل چین را میتوان عامل کلیدی در تداوم نقش حاشیه‌ای این باشگاه در سازمان همکاری شانگهای برشمرد (هواسکسیا، ۲۰۲۰).

۴- تاثیر عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای

عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای می‌تواند تأثیرات متعددی بر اقتصاد، سیاست، امنیت و حتی روابط بین‌المللی بگذارد. از منظر روابط اقتصادی؛ عضویت ایران می‌تواند باعث تقویت رابطه اقتصادی شود بدین جهت که فرصت‌های جدیدی برای توسعه روابط تجاری و سرمایه‌گذاری بین ایران با کشورهای آسیای فراهم می‌شود. از طرف دیگر نیز توسعه روابط اقتصادی می‌تواند باعث ورود ایران به بازارهای جدید در آسیای مرکزی و شرق آسیا گردد.

از جهت امنیتی نیز با توجه به اینکه در حال حاضر بین تمامی کشورها یک هدف واحد وجود دارد و آن هم مقابله و مبارزه با تروریسم است، حضور ایران در این سازمان و همکاری‌هایی که می‌تواند با سایر کشورها داشته باشد در خصوص این مقابله حائز اهمیت است.

از منظر سیاسی نیز، حضور ایران در این سازمان می‌تواند تحولات سیاسی گسترده‌تری را برای کشور ما به همراه داشته باشد همچنین به جهت حضور فعالتر ایران در این عرصه از نظر بین‌المللی، ایران می‌تواند برای عبور از فشار تحریم‌ها تصمیمات بهتری اتخاذ نماید.

پس از عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای به عنوان عضو ناظر از سال ۲۰۰۵، بحث‌های زیادی در داخل و خارج از این سازمان درباره امکان عضویت دائم جمهوری اسلامی ایران در این سازمان مطرح شد. تحلیل‌گران فرصت‌ها و چالش‌هایی را بر اساس عواملی مانند فضای سیاسی بین‌المللی، امنیت اعضای وضعیت بین‌المللی ایران، روابط روسیه و چین از یک سو و روابط ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا از سوی در این زمینه ارائه کرده‌اند (موسوی و خدایی، ۱۳۹۲، ص ۱۹۶).

۴-۱- فرصت‌های جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای

در زیر به فرصت‌ها و چالش‌های عضویت ایران در سازمان شانگهای می‌پردازیم.

عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای پتانسیل عظیمی را به این سازمان و به تبع کشورهای عضو ارائه می‌کند که در تأثیرگذاری بیشتر این سازمان نقش بسزایی دارد. متخصصان و تحلیلگران امنیتی و سیاسی روسیه بر این عقیده‌اند که عضویت ایران به دلیل موقعیت استراتژیک و منابع غنی نفتی، گازی و ذخایر طبیعی سرشار این کشور برای قدرتمندی و تأثیرگذاری سازمان شانگهای بسیار مؤثر واقع خواهد شد و شاید مهم‌ترین دلیل این مسئله که چرا غرب همواره با عضویت و دسترسی ایران به سازمان همکاری شانگهای مخالفت کرده همین نکته باشد (متقی، ۱۳۹۲، ص ۲۹).

علاوه بر آن تأمین انرژی به عنوان موتور رشد و توسعه در آسیا برای کشورهایی چون چین، ژاپن و هند ضروری است و منابع انرژی فراوان ایران در دریای خزر و خلیج فارس، موقعیت ژئواکونومیک ایران را تقویت می‌کند. در واقع امنیت انرژی برای غرب و پتانسیل عظیم گازی و نفتی منطقه دریای خزر این منطقه را به حوزه رقابت و توجه جهانی بدل کرده است (پیشگاهی‌فرد، ۱۳۹۰، ص ۲۰۲-۲۰۱).

از سویی روسیه چین و ایران هر سه نگران نفوذ ایالات متحده آمریکا در این منطقه هستند. در حقیقت، پس از فروپاشی شوروی و ظهور کشورهای تازه استقلال یافته آسیای مرکزی هدف مشترک دو کشور روسیه و جمهوری اسلامی ایران جلوگیری از تسلط و نفوذ آمریکا، ترکیه و عربستان در این منطقه بوده است. ایران و روسیه در این برهه روابط خود را بهبود بخشیدند و پس از ملاقات سران سازمان امنیت و همکاری اروپا در ۱۹۹۹ میلادی زمانی که آمریکا اولویت خود را در تأسیس خط لوله باکو - تفلیس - جیحان مطرح کرد در مقابل جمهوری اسلامی ایران با استفاده از روسیه محور استراتژیک شمال جنوب (مسکو - ایروان - تهران) را ارائه کرد که در تضاد با محور غرب به شرق (واشینگتن - آنکارا - باکو - تاشکند) بود. در واقع این همکاری ایران و روسیه به منظور جلوگیری از تسلط آمریکا بر منطقه با استفاده از دسترسی به راه اصلی انتقال نفت و گاز در قرن بیست و یکم تلقی می‌شود. در واقع هدف عمده ایجاد سازمان همکاری شانگهای ایجاد ثبات و امنیت در منطقه می‌شود و نگرانی مهم اعضای مؤسس این سازمان خطر افراط‌گرایی و تروریسم است و این سازمان با هدف مقابله با سه محور تروریسم افراط‌گرایی و جدایی‌طلبی تأسیس شده است. جمهوری اسلامی ایران نیز با توجه به اینکه قربانی این قبیل اقدامات خرابکارانه محسوب

می‌شود، می‌تواند به عنوان بهترین متحد علیه این سه محور و ایجاد صلح و ثبات در منطقه تلقی شود (کوشکی و حسینی، ۱۳۹۶).

از نظر اعتقادی جمهوری اسلامی ایران همواره با تفسیر وهابی سلفی رژیم سعودی القاعده و طالبان از اسلام مخالفت و مقابله کرده است ایران همچنین نقش مؤثر و سازنده‌ای در حفظ صلح و ثبات در منطقه آسیای مرکزی به‌ویژه در تاجیکستان (با ایفای نقش میانجی بین دولت تاجیکستان و احزاب اسلامی این کشور) داشته و تلاش این کشور در حل و فصل بحران قره‌باغ شایان ذکر است همچنین باتوجه به مرکزیت تهدید رادیکالیسم و بی‌ثباتی در افغانستان حضور جمهوری اسلامی ایران در ائتلاف شانگهای بسیار مؤثر است. جدا از این مسائل ایران با توجه به سیاست مستقل از غرب می‌تواند به عنوان متحد قابل اعتمادی محسوب شود. کشورهای آسیای مرکزی همواره نگران مداخله و نفوذ آمریکا در امور داخلی خود هستند که این نگرانی برآمده از مداخله آمریکا و غرب در انقلاب‌های رنگی این کشورها بوده است (موسوی و خدایی، ۱۳۹۲، ص ۹۶).

اگرچه مقابله با هژمونی، آمریکا به صورت رسمی از اهداف تأسیس سازمان شانگهای ذکر نشده است دو کشور چین و روسیه یکجانبه‌گرایی آمریکا را تهدیدی علیه اهداف ملی خویش تلقی می‌کنند و به ایجاد نظم جهانی جدید و نظامی چند قطبی تمایل دارند روسیه و چین همچنین نگران نفوذ آمریکا و ناتو و گسترش آن به سمت منطقه آسیای مرکزی و قفقاز هستند در سال ۲۰۰۵ میلادی آمریکا درخواست عضویت خود در سازمان شانگهای به عنوان ناظر را ارائه داد که توسط اعضا رد شد ایالات متحده با هدف تأمین منافع خود از جمله تنوع بخشی به به منابع انرژی، گسترش حضور نظامی - سیاسی خود در منطقه و از همه مهمتر مهار روسیه به منطقه آسیای مرکزی می‌نگرد (احمدی و جلیل پیران، ۱۳۸۹، ص ۱۳۱).

۴-۲- چالش‌های عضویت ایران در سازمان شانگهای

اگرچه منافع زیادی برای عضویت دائم جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای برشمرده می‌شود، در این راه مشکلات و چالش‌های چندی پیش روی دستیابی به این مهم وجود دارد. در زیر به چالش‌های حضور ایران در سازمان شانگهای می‌پردازیم.

در حال حاضر دیدگاه‌های متفاوتی در میان اعضای سازمان همکاری شانگهای در مورد پذیرش و عضویت دائم کشورها در این سازمان وجود دارد. در واقع پیامد این دیدگاه این است که کشورهای مستعد باید آمادگی سیاسی

۵- تهدیدات عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای

عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای در کنار فرصت‌های فراوان، با تهدیداتی نیز همراه است که این تهدیدات را می‌توان به دسته‌های زیر تقسیم کرد:

الف (تهدیدات اقتصادی:

۱. رقابت شدید اقتصادی: شانگهای بازار بزرگی است و ایران باید با قدرت‌های اقتصادی بزرگ مانند چین و روسیه در رقابت قرار گیرد. این رقابت می‌تواند بر بخش‌های مختلف اقتصاد ایران، از جمله تولید، صادرات و جذب سرمایه‌گذاری خارجی تأثیر بگذارد. ممکن است ایران در رقابت برای دسترسی به منابع و بازارها با چالش مواجه شود.

۲. وابستگی اقتصادی به اعضای قدرتمندتر: عضویت در شانگهای ممکن است منجر به افزایش وابستگی اقتصادی ایران به کشورهای قدرتمندتر مانند چین و روسیه شود و استقلال اقتصادی ایران را تا حدی کاهش دهد. قراردادهای و توافقات اقتصادی نامتعادل می‌تواند به زیان ایران تمام‌شود.

۳. عدم دسترسی کامل به بازارهای شانگهای: با وجود افزایش دسترسی به بازارها موانعی مانند تعرفه‌ها، مقررات تجاری و رقابت می‌تواند دسترسی کامل ایران با بازارهای شانگهای را محدود کند. این موانع ممکن است فرصت‌های اقتصادی ناشی از عضویت را کاهش دهند.

ب (تهدیدات امنیتی:

۱. افزایش نفوذ قدرت‌های بزرگ: عضویت در شانگهای می‌تواند منجر به افزایش نفوذ قدرت‌های بزرگ در امور داخلی ایران شود. این نفوذ می‌تواند در حوزه‌های مختلف، از جمله سیاست، اقتصاد و امنیت اعمال شود.

۲. درگیری با برخی اعضای شانگهای: ایران ممکن است در حوزه‌های امنیتی با برخی از اعضای شانگهای مانند هند و پاکستان اختلاف نظر داشته باشد که می‌تواند منجر به تنش و درگیری شود.

۳. استفاده از شانگهای برای اهداف سیاسی: برخی از اعضای شانگهای ممکن است از عضویت ایران در این سازمان برای پیشبرد اهداف سیاسی خود استفاده کنند که می‌تواند به ضرر منافع ملی ایران باشد.

قانونی و فنی برای عضویت در این سازمان را به دست‌آورند که این امر کاری بلندمدت به حساب می‌آید. فشار آمریکا بر ایران به وسیله تحریم‌های بین‌المللی از جمله موانع عمده عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای است. جدا از این مسائل اگرچه مقاومت ایران علیه هژمونی ایالات متحده آمریکا را می‌توان عاملی مهم برای عضویت در شانگهای به شمار آورد. این مسئله به‌طور رسمی رویکردی ضد آمریکایی به سازمان می‌دهد که برخی از کشورها از این مسئله نگران هستند برای مثال از نظر چین روسیه و کشورهای آسیای مرکزی مانند قزاقستان و ازبکستان عضویت دائم ایران در سازمان با وجود مزیت‌های امنیتی و اقتصادی کلیه مسائل سازمان را تحت الشعاع تقابل ایران و آمریکا قرار می‌دهد در ملاقات سران کشورهای عضو در تاشکند در سال ۲۰۱۰ میلادی اگرچه پیش‌نویس دستورالعمل پذیرش اعضای جدید در سازمان به تصویب رسید، رئیس‌جمهور وقت روسیه با بیان اینکه کشورهایی که با تحریم‌های سازمان ملل روبه‌رو هستند نمی‌توانند به عضویت دائم سازمان در آیند عملاً عضویت ایران را مشروط دانست در واقع این مورد مهم‌ترین مانع ایران برای عضویت در سازمان شانگهای محسوب می‌شود. اعضای سازمان همکاری شانگهای از جمله روسیه تأکید دارند که تبدیل سازمان شانگهای به یک بلوک نظامی امنیتی بر ضد غرب با اصل عدم مقابله جویی این سازمان و نیز رویکرد عمل‌گرایی مسکو در عرصه خارجی در تضاد آشکار است. روسیه پس از به قدرت رسیدن ولادیمیر پوتین و تسلط رویکرد عمل‌گرایی در سیاست خارجی این کشور، تمایل جدی به ایجاد رابطه وسیع با آمریکا نشان داده‌است (کوشکی و حسینی، ۱۳۹۶).

اما در حقیقت بیشتر مسلمانان آسیای مرکزی مسلمان سنی مذهب‌اند که تأثیر اندکی از ایران (شیعه مذهب) می‌پذیرند علاوه بر این بیشتر جنبش‌های افراطی آسیای مرکزی تشکیلات سازمانی در کشورهایی مانند پاکستان، عربستان و قطر دارند به هر حال در سال‌های اخیر کشورهای عضو سازمان شانگهای رویکردهای متفاوتی را در قبال ایران به کار گرفته‌اند چین و روسیه روابط خود را با ایران براساس سیاست ارتباط نزدیک بهبود بخشیده‌اند و تلاش دارند تا جدایی طلبان و گروه‌های افراطی را مهار کنند در سوی دیگر چهار کشور دیگر عضو شانگهای راهبرد محتاطانه‌ای را در روابط خود با ایران اتخاذ کرده‌اند برای مثال ازبکستان پیشنهاد ایران مبنی بر ایجاد مرکز فرهنگی ایران در سمرقند و بخارا در سال ۱۹۹۳ را نپذیرفت با این سوءظن که این مرکز می‌تواند ترویجگر افکار و عقاید افراطی اسلامی باشد.

ج) تهدیدات سیاسی و دیپلماتیک:

۱. کاهش استقلال سیاسی: عضویت در شانگهای می‌تواند استقلال سیاسی ایران را تا حدی محدود کند، زیرا ایران باید در تصمیمات و سیاست‌های شانگهای مشارکت داشته باشد و گاهی اوقات از مواضع خود برای حفظ روابط با اعضای دیگر شانگهای کوتاه بیاید.
۲. تضعیف روابط با سایر بازیگران بین‌المللی: عضویت در شانگهای ممکن است منجر به تضعیف روابط ایران با دیگر بازیگران بین‌المللی شود به خصوص اگر این عضویت با مخالفت یا عدم حمایت از سوی برخی از کشورها روبه‌رو شود.
۳. افزایش فشار سیاسی: عضویت در شانگهای می‌تواند موجب افزایش فشار سیاسی بر ایران از سوی برخی از اعضای این سازمان شود به خصوص در حوزه‌های حقوق بشر و مسائل هسته‌ای.

د) تهدیدات اجتماعی و فرهنگی:

نفوذ فرهنگی: عضویت در شانگهای می‌تواند موجب افزایش نفوذ فرهنگی کشورهای دیگر بر فرهنگ ایران شود. این نفوذ می‌تواند به هویت ملی و فرهنگ ایران آسیب برساند. درکل باید توجه داشت که تهدیدات ذکر شده به طور بالقوه وجود دارند اما شدت و احتمال بروز آن‌ها به عوامل مختلفی مانند سیاست‌های داخلی و خارجی ایران، تعاملات با سایر اعضای شانگهای و تحولات ژئوپلیتیک منطقه بستگی دارد. ایران با بررسی دقیق و اتخاذ استراتژی‌های مختلف می‌تواند از فرصت‌های عضویت در شانگهای بهره‌مند شود و در عین حال تهدیدات بالقوه را کاهش دهد.

۶- تاثیر عضویت ایران بر روابط دیپلماتیک با کشورهای همسایه

تحریم‌های ایالات متحده آمریکا و فرصت ایجاد شده در تجارت با کشورهای منطقه، اهمیت توجه به گسترش روابط با همسایگان و حضور در بازارهای منطقه را بیش از پیش افزایش داده‌است. ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی خود ظرفیت بسیار بالایی برای دستیابی به بازارهای کشورهای همسایه دارد. این استراتژی نقش موثری در بازدارندگی منابع بی‌ثباتی در منطقه و مقابله با آثار تحریم‌ها خواهد داشت. اما بررسی اسناد نشان می‌دهد که تا رسیدن به نقطه مطلوب این هدف راه درازی وجود دارد.

تقویت سیاست همسایگی در بازارهای منطقه باعث افزایش نفوذ ایران در منطقه و تثبیت دامنه نفوذ اقتصادی و تجاری در اقتصاد کشورهای

همسایه می‌شود. این موضوع نیازمند سیاست خارجی پویا و تقویت دیپلماسی اقتصادی است.

تقویت منافع ملی برای سیاست خارجی کشورهای در حال توسعه ضروری است. اقتصاد قوی به محیط امن و با ثبات در اطراف کشورها بستگی دارد و امنیت و ثبات منطقه‌ای نیز مستلزم رشد و شکوفایی اقتصادی است. پس از خروج از برجام، فشارهای اقتصادی و سیاسی ایالات متحده آمریکا علیه منافع کشور، مشکلات مختلفی را برای ایران ایجاد کرده است. توجه بیشتر به اقتصاد مقاومتی و دیپلماسی اقتصادی با همسایگان به دلیل موقعیت جغرافیایی ایران از چند جهت از بی‌ثباتی و ناامنی منطقه جلوگیری می‌کند و در نتیجه اهداف راهبردی و توسعه‌ای جمهوری اسلامی ایران را محقق می‌کند.

با تقویت دیپلماسی اقتصادی با همسایگان از طریق جلوگیری از انزوای ایران به دلیل سیاست‌های پرهزینه تحریمی و همچنین جلوگیری از برگشت پذیری تحریم‌ها می‌توان از چالش‌ها و تهدیدات ناشی از تحریم‌ها جلوگیری کرد. با توجه به جمعیت چند صد میلیونی همسایگان، می‌توان به بازار همسایگان به عنوان بازار مصرف و تامین‌کننده مواد اولیه نگاه کرد. در واقع با استفاده از دیپلماسی اقتصادی، بازار همسایه می‌تواند نقش بازارهای بزرگی را برای صادرات محصولات و خدمات ایرانی ایفا کند. به همین دلیل تحلیل روابط تجاری با همسایگان در جهت افزایش قدرت اقتصادی ایران بسیار حائز اهمیت است.

عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای تأثیرات گسترده‌ای بر روابط دیپلماتیک با کشورهای همسایه دارد. این عضویت می‌تواند روابط ایران با کشورهای همسایه را تقویت کرده و فرصت‌های همکاری‌های سیاسی، امنیتی و اقتصادی را گسترش دهد. از طرف دیگر، این عضویت ممکن است باعث نگرانی برخی کشورها نسبت به تقویت نفوذ ایران در منطقه شود. به عنوان مثال، حضور ایران در این سازمان می‌تواند توان کشورهای عضو در کنترل تحرکات تروریستی در مناطق مختلف را تقویت کند. همچنین، این عضویت می‌تواند زمینه‌ساز همکاری‌های اقتصادی و تجاری بین ایران و کشورهای همسایه باشد و باعث گسترش تجارت و توسعه اقتصادی منطقه شود. از سوی دیگر، برخی از کشورهای همسایه ممکن است نگرانی‌هایی نسبت به این عضویت داشته باشند و این موضوع می‌تواند به تحولات منفی در روابط دیپلماتیک منطقه منجر شود.

۷- تاثیر عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای بر

نظم منطقه

تاثیر عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای بر نظم منطقه‌ای پیچیده و چند وجهی است و پیش بینی آن با قطعیت کامل دشوار است. این تاثیر به عوامل متعددی از جمله سیاست‌های داخلی و خارجی ایران، واکنش سایر بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی و نحوه تعامل ایران با دیگر اعضای شانگهای بستگی دارد. با این حال، می‌توان چندین اثر بالقوه را بررسی کرد:

الف (تغییر در توازن قدرت منطقه‌ای):

۱. تقویت جایگاه ایران: عضویت ایران به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی و منابع می‌تواند به طور قابل توجهی جایگاه ایران را در منطقه تقویت کند. این می‌تواند منجر به تغییر در توازن قدرت و افزایش نفوذ ایران در مسائل منطقه‌ای شود.

۲. چالش برای قدرت‌های موجود: افزایش نفوذ ایران می‌تواند برای قدرت‌های منطقه‌ای رقیب، مانند ایالات متحده و برخی کشورهای عربی حوزه خلیج فارس چالش ایجاد کند و به رقابت‌های ژئوپلیتیکی دامن بزند. ۳- تقویت چند قطبی شدن: عضویت ایران می‌تواند به روند چند قطبی شدن در منطقه کمک کند، به این معنی که نفوذ یک قدرت واحد کاهش یافته و نقش بازیگران مختلف بیشتر می‌شود.

ب) تاثیر بر همکاری‌های منطقه‌ای:

۱. افزایش همکاری‌های اقتصادی: شانگهای پتانسیل افزایش همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای را دارد و عضویت ایران می‌تواند به گسترش این همکاری‌ها و ایجاد فرصت‌های تجاری جدید برای ایران و سایر اعضای شانگهای کمک کند. این می‌تواند به ایجاد شبکه‌های اقتصادی جدید و کاهش وابستگی به قدرت‌های غربی بیانجامد.

۲. همکاری در زمینه امنیت: شانگهای به عنوان سازمانی با تمرکز بر امنیت و مبارزه با تروریسم می‌تواند نقش مهمی در همکاری‌های امنیتی منطقه‌ای ایفا کند. عضویت ایران می‌تواند به افزایش همکاری در این زمینه بین اعضا کمک کند اما در عین حال می‌تواند به پیچیدگی‌های امنیتی منطقه نیز بیفزاید.

۳. همکاری در زمینه زیر ساخت: شانگهای می‌تواند زمینه را برای همکاری در توسعه زیرساخت‌های منطقه‌ای، از جمله حمل و نقل، انرژی و ارتباطات فراهم کند. عضویت ایران می‌تواند به پیشبرد این پروژه‌ها و ارتقای

اتصال منطقه‌ای کمک کند.

ج (تاثیر بر روابط ایران با قدرت‌های جهانی):

۱. کاهش وابستگی به غرب: عضویت در شانگهای می‌تواند به کاهش وابستگی ایران به غرب و تنوع بخشی به روابط خارجی آن کمک کند. ۲- افزایش تنش با غرب: از سوی دیگر، عضویت ایران در شانگهای می‌تواند به افزایش تنش با غرب، به ویژه با ایالات متحده منجر شود به خصوص اگر شانگهای به عنوان ابزاری برای مقابله با نفوذ غرب در منطقه استفاده شود.

۳. تغییر در روابط روسیه و چین: عضویت ایران در شانگهای می‌تواند روابط ایران با روسیه و چین را تقویت کند و این می‌تواند تأثیرات ژئوپلیتیکی قابل توجهی را داشته باشد.

د) پیامدهای نامشخص:

۱. تأثیرات غیرقابل پیش‌بینی: برخی از تأثیرات عضویت ایران بر نظم منطقه‌ای غیرقابل پیش‌بینی هستند. رفتار سایر بازیگران منطقه‌ای، تحولات ژئوپلیتیکی جهانی، و سیاست‌های داخلی ایران می‌توانند بر پیامدهای عضویت تاثیر بگذارند.

۲. احتمال درگیری‌ها: افزایش نفوذ ایران و رقابت با سایر قدرت‌های منطقه‌ای می‌تواند احتمال درگیری‌های منطقه‌ای را افزایش دهد.

۳. نقش شانگهای در حل و فصل اختلافات: نقش شانگهای در حل و فصل اختلافات منطقه‌ای و مدیریت تنش‌ها نیز نامشخص است و به عملکرد و سیاست‌های این سازمان بستگی دارد.

در مجموع عضویت ایران در شانگهای می‌تواند به تغییر قابل توجهی در نظم منطقه‌ای منجر شود. این تغییرات هم فرصت‌ها و هم چالش‌هایی را برای ایران و سایر بازیگران منطقه‌ای به همراه خواهند داشت. پیش‌بینی دقیق پیامدهای این عضویت نیازمند تحلیل دقیق‌تر و در نظر گرفتن عوامل متعدد در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی است.

۸- تاثیر عضویت ایران در سازمان شانگهای بر روابط

بین‌المللی

عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای تأثیرات چندوجهی و گسترده‌ای بر روابط بین‌المللی خواهد داشت. این تأثیرات به چند دسته کلی تقسیم می‌شوند:

الف) تغییر در ژئوپلیتیک جهانی :

۱. چندقطبی شدن: عضویت ایران به روند چند قطبی شدن در روابط بین‌المللی کمک می‌کند. شانگهای به عنوان یک بلوک قدرتمند در حال ظهور، می‌تواند چالشی برای نظم جهانی تک قطبی (مبتنی بر ایالات متحده) باشد و به افزایش نفوذ قدرت‌های غیرغربی کمک کند.

۲. تغییر در ائتلاف‌ها: عضویت ایران می‌تواند باعث تغییر در ائتلاف‌های منطقه‌ای و جهانی شود. این عضویت می‌تواند به تقویت روابط ایران با روسیه و چین منجر شود و در عین حال ممکن است روابط آن را با غرب، به‌ویژه ایالات متحده، پیچیده تر کند.

۳- جایگاه ایران در نظام جهانی: عضویت در شانگهای می‌تواند جایگاه ایران را در نظام بین‌المللی ارتقا دهد و به افزایش نفوذ آن در سازمان‌های بین‌المللی و تصمیم‌گیری‌های جهانی کمک کند.

ب) تاثیر بر روابط ایران با قدرت‌های بزرگ:

۱. تقویت روابط با روسیه و چین: عضویت در شانگهای به طور مشخص روابط ایران را با روسیه و چین تقویت می‌کند. این تقویت می‌تواند شامل همکاری‌های اقتصادی، امنیتی و سیاسی گسترده تر باشد.

۲. تنش با ایالات متحده و غرب: عضویت ایران می‌تواند به تشدید تنش‌ها با ایالات متحده و سایر کشورهای غربی منجر شود به خصوص اگر شانگهای به عنوان ابزاری برای مقابله با نفوذ غرب استفاده شود. این می‌تواند به افزایش تحریم‌ها یا سایر اقدامات تنبیهی از سوی غرب بیانجامد.

۳. تنوع بخشی به روابط خارجی: عضویت در شانگهای به ایران کمک می‌کند تا روابط خارجی خود را متنوع‌کند و وابستگی خود به غرب را کاهش دهد. این می‌تواند به استقلال بیشتر ایران در سیاست خارجی و کاهش نفوذ غرب منجر شود.

ج) تاثیر بر همکاری‌های بین‌المللی:

۱. همکاری‌های اقتصادی: شانگهای می‌تواند زمینه همکاری‌های اقتصادی گسترده تری را بین ایران و دیگر اعضای این سازمان فراهم کند. این همکاری‌ها می‌توانند در زمینه‌های تجارت، سرمایه‌گذاری، انرژی و زیرساخت‌ها صورت گیرند.

۲. همکاری‌های امنیتی: عضویت ایران می‌تواند همکاری‌های امنیتی منطقه‌ای را در حوزه مبارزه با تروریسم، قاچاق مواد مخدر و جرایم

سازمان‌یافته افزایش دهد.

۳. همکاری‌های فرهنگی: شانگهای می‌تواند زمینه را برای افزایش همکاری‌های فرهنگی و تبادل دانش بین ایران و دیگر اعضای این سازمان فراهم کند.

د) پیامدهای نامشخص:

۱. پیامد های غیرقابل پیش‌بینی: برخی از پیامدهای عضویت ایران در شانگهای غیرقابل پیش‌بینی هستند. واکنش‌های قدرت‌های بزرگ، تحولات ژئوپلیتیکی و سیاست‌های داخلی ایران می‌توانند بر این پیامدها تأثیر بگذارند.

۲. احتمال درگیری‌های جدید: عضویت ایران می‌تواند به تشدید تنش‌ها و افزایش احتمال درگیری‌های منطقه‌ای منجر شود.

۳. نقش شانگهای در نظام بین‌الملل: نقش سازمان شانگهای در نظام بین‌المللی هنوز در حال شکل‌گیری است و عضویت ایران می‌تواند به تغییر این نقش کمک کند. این می‌تواند هم فرصت‌ها و هم چالش‌های جدیدی را برای ایران و نظام بین‌المللی ایجاد کند.

در کل عضویت ایران در سازمان شانگهای یک رویداد ژئوپلیتیکی مهم با پیامدهای گسترده برای روابط بین‌المللی است. این عضویت می‌تواند به تغییر توازن قدرت در سطح منطقه‌ای و جهانی کمک کند، روابط ایران با قدرت‌های بزرگ را تغییر دهد و همکاری‌های بین‌المللی را در حوزه‌های مختلف افزایش دهد. با این حال، این عضویت با چالش‌ها و پیامدهای غیرقابل پیش‌بینی نیز همراه است که باید با دقت مورد بررسی قرار گیرند.

۹- نتیجه‌گیری

ایران برای سالیان متمادی همواره به دنبال عضویت کامل در پیمان شانگهای بوده است. اما اعضای این سازمان تحت تاثیر تحریم‌های اقتصادی موافق عضویت کامل ایران نبودند و حتی در سال ۲۰۱۵ میلادی چین تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل را دلیل مخالفت‌ها عنوان کرد. با این وجود، در سال‌های اخیر، به دلیل افزایش تنش‌ها میان روسیه و چین با آمریکا، فضای مساعدی برای عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای فراهم شد. در واقع در سال‌های اخیر چین و روسیه به دلیل تنش با آمریکا تحت برخی از تحریم‌های این کشور و اتحادیه اروپا قرار گرفته‌اند و این فرصت خوبی را برای ایران ایجاد کرد تا به عضویت کامل این سازمان که یک سوم اقتصاد جهان را شامل می‌شود درآید. بدون شک عضویت ایران در این پیمان باعث بهبود روابط دوجانبه کشور با هر یک از اعضا خواهد شد

و ایران از ظرفیت‌های جدید اقتصادی بهره‌مند خواهد شد. از سوی دیگر به دلیل عدم عضویت غربی‌ها در این سازمان، ظرفیت‌های قابل توجهی برای ایران ایجاد می‌شود و کشور می‌تواند بدون امتیاز دادن به غرب در مسیر خنثی سازی شرایط تحریم گام بردارد. همچنین ایران می‌تواند از ظرفیت چین و روسیه در پرونده‌های هسته‌ای یا قطعنامه شورای امنیت استفاده کند. به طور کلی «امکان تجارت مستقیم و پایدار با کشورهای عضو»، «ایجاد اعتماد همه اعضا برای تعامل همه‌جانبه»، «تقویت اثرگذاری در بازار بین‌المللی نفت و گاز»، «کاهش هزینه حمل و نقل در صادرات و واردات»، «تسریع روند حذف دلار» معاملات، «مشارکت سازنده در حل مناقشات منطقه‌ای»، «افزایش همکاری‌ها در زمینه‌های مختلف از جمله انرژی و گردشگری» و «ایجاد امکان مشارکت گسترده در عرصه‌های سیاسی. ساختارهای نظامی و امنیتی» از مهم‌ترین مزیت‌های عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای است. سازمان همکاری شانگهای با بهره‌مندی از سه میلیارد نفر، بیش از ۲۰ درصد تولید ناخالص داخلی در جهان، عضویت چهار قدرت هسته‌ای و دو عضو دائمی شورای امنیت، تجربه بی نظیری را برای کشورمان فراهم می‌کند. چرا که این سازمان بر اساس همکاری‌های امنیتی و سیاسی شکل گرفت و در تمام عمر خود سعی داشت این موضوع را دنبال کند، اما در سال‌های اخیر به‌ویژه پس از تحریم روسیه و چین، گرایش این سازمان به سمت همکاری‌های اقتصادی افزایش یافته است. ایران در زمینه‌های اقتصادی، راه‌های مواصلاتی، کریدورها، ترانزیت، انرژی، علم و فناوری و بهداشت و سلامت دارای ظرفیت‌های بسیار خوب و گسترده‌ای است و این ظرفیت‌ها می‌تواند به عنوان ارزش افزوده در این سازمان تلقی شود و با توجه به نیاز به این ظرفیت‌ها، عضویت ایران می‌تواند تغییراتی را در این سازمان ایجاد کند. با توجه به ادامه تحریم‌های آمریکا علیه ایران و روابط نه چندان مطلوب با اروپا به دلیل بحران سیاسی، یکی از بهترین گزینه‌ها برای ایران در شرایط کنونی قدرت‌های آسیایی مانند روسیه، هند و چین هستند. در چنین شرایطی گرایش به کشورهای آسیایی می‌تواند به ایران این فرصت را بدهد که اولاً برای استفاده از ظرفیت‌های همکاری با کشورهای شرقی و شمالی خود برنامه‌ریزی کند و ثانیاً از پتانسیل این کشورها برای مقابله با تحریم‌ها استفاده کند. بنابراین، با توجه به نقش مهم سازمان شانگهای در همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای و جهانی، گسترش روابط اقتصادی ایران با کشورهای عضو این سازمان را می‌توان گام مهمی برای توسعه تجارت خارجی دانست. افزایش تحرکات و فعالیت‌های دیپلماتیک بین ایران و کشورهای عضو و تلاش برای حل مشکلات دوجانبه کشور با برخی

از کشورهای مذکور و در نهایت جلب نظر مثبت تمامی اعضای سازمان همکاری شانگهای گامی مثبت در راستای توسعه ایران است. عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای اثرات سیاسی و حقوقی گسترده‌ای بر روابط دیپلماتیک با کشورهای همسایه دارد. این عضویت می‌تواند روابط ایران با کشورهای همسایه را تقویت کرده و فرصت‌های همکاری‌های سیاسی، امنیتی و اقتصادی را گسترش دهد. از سوی دیگر این عضویت ممکن است باعث نگرانی برخی کشورها از تقویت نفوذ ایران در منطقه شود. همچنین این عضویت می‌تواند زمینه ساز همکاری‌های اقتصادی و تجاری ایران و کشورهای همسایه باشد و موجب گسترش تجارت و توسعه اقتصادی منطقه شود. از سوی دیگر ممکن است برخی از کشورهای همسایه نگرانی‌هایی از این عضویت داشته باشند و این موضوع می‌تواند منجر به تحولات منفی در روابط دیپلماتیک در منطقه شود.

همکاری اعضای سازمان شانگهای در زمینه‌های اقتصادی می‌تواند چشم‌انداز روشنی از نظم عادلانه منطقه‌ای را در برابر چشمان ملت‌های جهان بگشاید و با تکیه بر تجربیات دهه‌های گذشته، اکنون کاملاً مشهود است. در کنار نظامی‌گری، آنچه که اساس نظام سلطه غرب شده‌است، تسلط دلار بوده است و لذا هرگونه تلاش برای تشکیل یک نظام بین‌المللی عادلانه مستلزم حذف این ابزار سلطه در روابط درون منطقه‌ای است.

منابع

- [۱] احمدی، حسین و جلیل پیران، داراب. (۱۳۸۹). «رژیم امنیتی حوزه دریای خزر پس از فروپاشی اتحاد شوروی تا سال ۲۰۰۹ موانع و چالشها تحقیقات سیاسی و بین‌المللی ش ۳، ص ۱۴۲-۱۰۹.
- [۲] پیشگاهی فرد، زهرا و همکاران. (۱۳۹۰). «جایگاه قدرت نرم در قدرت ملی با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران راهبرد سال بیستم ش ۶۱، ص ۲۱۱-۱۹۱ دهقانی فیروزآبادی، سید جلال، نوری وحید (۱۳۹۱)، «امنیت هستی‌شناختی در سیاست خارجی دوران اصول‌گرایی مطالعات راهبردی سال، پانزدهم ش ۳، ص ۱۸۰-۱۴۹.
- [۳] سلیمی، جلال‌الدین؛ جلالی، رضا؛ علی‌فام، حسین و حسنی، سید مرتضی. (۱۴۰۱). بررسی سازمان‌های و تأثیر عضویت ایران در آن، دانش‌نامه علوم سیاسی پاییز ۱۴۰۱، سال سوم - شماره ۸ (۲۰ صفحه - از ۱۰۸ تا ۱۲۷).
- [۴] شهریار، ابوالقاسم و اطهری، سید حسین. (۱۴۰۲). امکان‌سنجی دلارزدایی در اقتصاد ایران بر اساس عضویت در سازمان همکاری‌های شانگهای. مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، (۱)، -، doi: ۱۰.۲۳۱۲۶/۱۵۶۷، ۹۰۲۳، ۲۰۲۳.
- [۵] کوشکی، محمدصادق و حسینی، سید محمود. (۱۳۹۶). فرصت‌ها

University of Russia, Politologiya.

- [14] Hao, Y., Wu, M., Zhang, X., Wang, L., & He, J. (2023). Research on the implementation of the convention on biological diversity among the Shanghai Cooperation Organisation countries. *Regional Sustainability*, 4(3), 322-331.
- [15] Kumar, S.Y.Surendra. (2013). "India and the Shanghai Cooperation Organization: Issues and Concerns", *International Journal of China Studies*, Vol.4, No.3, pp.343-359.
- [16] Leonova, O. (2013). Globalnaya regionalizacija kak fenomen razvitija global'nogo mira. *Vek globalizacii*, 1(11).
- [17] Lukin, A. (2016). Survival: Global Politics and Strategy, 58(1), 91-112. Marantidou, V., & Cossa, R. A. (2014). China and Russia's Great Game in Central Asia. Retrieved from <https://nationalinterest.org/blog/thebuzz/china-russias-great-game-central-asia-11385>. (Accessed 17 July 2018).
- [18] Lukin, Alexander. (2015). "Should the Shanghai Cooperation Organization Be Enlarge?" Russia in global affairs.
- [19] Snyder, J. (2004). One world, rival theories. *Foreign Policy*, 145(November/ December).
- [20] «Iran to become 'full-fledged' SCO member in July». The Cradle. 2 June. Retrieved 3 June 2023.
- و چالش‌های عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای. سیاست- مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۷(۳)، ۷۳۷-۷۵۲. <https://sid.ir/paper/fa/۱۰۹۹۸۲/SID>.
- [۶] متقی، افشین. (۱۳۹۲). تحلیل ژئوپلیتیکی مؤلفه‌های قدرت انقلاب اسلامی در جهان اسلام پژوهشنامه انقلاب اسلامی سال دوم، ش ۶، ص ۴۸-۲۷.
- [۷] محب پور، اسماعیل؛ شفیعی، نوذر و بیری گنبد، سکینه. (۱۴۰۲). ظرفیت‌های اقتصادی سازمان همکاری شانگهای برای جمهوری اسلامی ایران. پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۱۳(۱)، ۳۴۱-۳۶۷. doi: ۳۸۴۶۸۵,۳۳۴۸.irr/۱۰,۲۲۰۳۴
- [۸] مرادی حقیقی، فائزه. (۱۴۰۲). امکان همگرایی اقتصادی میان اعضای سازمان همکاری شانگهای و فرصت‌های پیش روی ایران. فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، ۱۶(۲)، ۱۹۵-۲۳۴.
- [۹] موسوی، سیدمحمدعلی و خدایی، اسفندیار. (۱۳۹۲). ایران و عضویت در سازمان همکاری شانگهای. نگاه ایرانی روابط خارجی (ایرفا)، ۴(۱۳)، ۱۸۵-۲۱۰. <https://sid.ir/paper/fa/۲۱۸۰۸۲/SID>.
- [۱۰] نور علی وند، یاسر و خلیلی پور علی. (۱۳۹۰). «چندجانبه گرایی و روابط فرا آتلانتیک در افغانستان»، مطالعات راهبردی، سال، چهاردهم ش ۱، ص ۲۰۰-۱۷۵.
- [11] Alimov, R. (2018). The Shanghai Cooperation Organisation: Its role and place in the development of Eurasia. *Journal of Eurasian studies*, 9(2), 114-124.
- [12] Alimov, R. K. (2017). Hartija Shanhajskoj organizacii – Kompas organizacii. *Obozrevatel*, 6(329), 5-14.
- [13] Aris, S. (2018). Shanhajskaja organizacija sotrudnichestva v materialah i ocenkah zapadnyh issledovatelej. *The Bulletin of the People's Friendship*